

نظام‌نامهٔ مدال و نشان مصوب شورای عالی معارف

[به همراه نام تعدادی از دریافت‌کنندگان نشان]

● رحیم روح‌بخش*

اشاره

در همهٔ کشورهای جهان معمولاً مرسوم است که صاحبان اندیشه و عمل برتر، به‌منظور قدردانی مورد تشویق - اعم از معنوی و مادی - قرار می‌گیرند. عرصه‌های متفاوت اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی می‌تواند به عنوان حوزهٔ فعالیت‌های تخصصی و معرفی برترین‌ها مورد توجه واقع شود. از آنجا که نشان‌های مربوط به این قدردانی، آثار فرهنگی و اجتماعی دارند، مأموریت این کار به شورای عالی معارف سپرده شد. در این مقاله دربارهٔ اهمیت این موضوع و آیین‌نامه‌های مرتبط و افراد شاخصی که این نشان‌ها را دریافت کرده‌اند با استناد به اسناد شورای عالی آموزش و پرورش صحبت می‌کنیم.

□ مقدمه:

شورای عالی معارف، به‌عنوان تنها نهاد متولی نهادهای فرهنگی اعم از مراکز آموزشی، نهادهای علمی، مطبوعات و مراکز هنری حق تصمیم‌گیری داشت (لوح قانون، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مصوبات دورهٔ چهارم مجلس شورای ملی) و بر حسب بند ۱۶ قانون شورای عالی معارف، مصوب مجلس شورای ملی (دورهٔ چهارم)، «تصویب اعطای نشان علمی مطابق نظام‌نامهٔ مخصوص» هم به‌عهدهٔ این شورا قرار گرفت. از این رو اعضای شورا در گام نخست تدبیرهایی برای انتخاب و معرفی برترین‌های حوزه‌های علمی، آموزشی، هنری و ... اتخاذ کردند. در این راستا این نهاد حقوقی - شورای عالی معارف - آیین‌نامه‌های تدوین و تصویب کرد که براساس آن شرایط و ویژگی‌های منتخبان و نوع تشویق‌های مادی و معنوی، از جمله درجات مدال‌ها و نشان‌های اعطایی مشخص شده بود (آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، شمارهٔ بازبایی، ۶۰۰).

* کارشناس مسئول اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، پژوهشگر حوزه تاریخ تعلیم و تربیت

E-mail: Roohbakhsh1965@yahoo.com

طبق صورت مذاکرات شورای عالی معارف، این شورا از جلسه پنجم خود در روز دوشنبه آخر ربیع‌الاول سال ۱۳۴۱ ق، برابر با ۲۸ آبان ۱۳۰۱ ش، تا جلسه دوازدهم در روز دوشنبه ۱۷ جدی [دی] ۱۳۰۱، نظامنامه اعطای نشان علمی را بررسی و در آخرین جلسه نظامنامه را به شرح زیر تصویب کرد:

◆ نظامنامهٔ مدال و نشان علمی وزارت معارف

نظر به فقره شانزدهم از ماده دوازدهم قانون شورای عالی معارف مصوبه بیستم برج حوت (۱۳۰۰) [مجلس شورای ملی] نظامنامهٔ ذیل، برای اعطای مدال و نشان علمی مقرر گردید:

فصل اول: در شکل مدال علمی و درجات آن

- مادهٔ اول: مدال علمی به دو درجه تقسیم می‌شود: درجهٔ اول و درجهٔ دوم.
- مادهٔ دوم: مدال علمی مطلقاً به شکل دایره خواهد بود که شعاعش دو سانتی‌متر باشد که در یک روی آن شیر و خورشید خوابیده و عبارت «لا فخر الا لاهل العلم و طلب العلم فریضه» به خط ثلث و در روی دیگر آن مصراع «توانا بود هر که دانا بود» با خط نستعلیق حکاکی شده باشد.
- مادهٔ سوم: جنس مدال درجهٔ دوم مس و درجهٔ اول نقره خواهد بود.

فصل دوم: در شرایط اعطای مدال علمی

- مادهٔ چهارم: برای تشویق مدیران و ناظمین و معلمین مدارس ابتدایی و شاگردان فارغ‌التحصیل دورهٔ متوسطه و عالی، اعطای مدال علمی به طریق ذیل مقرر می‌شود.
- مادهٔ پنجم: مدال درجهٔ دوم به اشخاص ذیل داده می‌شود:
 ۱. مدیران و ناظمین مدارس ابتدایی که مدت پنج سال در اداره کردن مدارس مزبوره، ابراز لیاقت نموده باشند.
 ۲. معلمین مدارس ابتدایی که پنج سال متوالی شاگردان ایشان به خوبی از عهدهٔ امتحانات رسمی برآمده باشند.
 ۳. شاگردانی که در امتحانات آخر دورهٔ متوسطه هر مدرسه نمرهٔ اول باشند.
- مادهٔ ششم: مدال درجهٔ اول به اشخاص ذیل اعطا می‌شود:
 ۱. مدیران و ناظمین که در اداره کردن مدارس ابتدایی مدت ده سال ابراز لیاقت نموده باشند.
 ۲. معلمین مدارس ابتدایی که در ده حوزهٔ امتحانیه سالیانه، شاگردان ایشان به خوبی از عهدهٔ امتحانات رسمی برآمده باشند.
 ۳. شاگردانی که در امتحانات آخر دورهٔ تحصیلات عالی هر مدرسه نمرهٔ اول باشند.

فصل سوم: در شکل نشان علمی و درجات آن

- **مادهٔ هفتم:** نشان علمی به سه درجه تقسیم می‌شود: درجهٔ اول، درجهٔ دوم و درجهٔ سوم.
- **مادهٔ هشتم:** نشان علمی درجهٔ اول عبارت است از یک صفحه طلای محدب و ستاره‌شکل که دارای ده پرهٔ مخطط بوده و در وسط صفحه دایرهٔ کوچکی است که نصف قطر آن، مساوی است با دو خمس خطی که از مرکز آن دایره تا نوک پرهٔ ستاره ممتد می‌شود. سطح دایره مزبوره، مینای آسمانی رنگ است که در وسط آن شیر و خورشید خوابیده ترسیم شده و طول شعاع تمام نشان ۲۵ میلی‌متر خواهد بود.
- **مادهٔ نهم:** نشان درجهٔ دوم عیناً مانند نشان درجهٔ اول است، مگر اینکه ده پرهٔ بزرگ آن مطلا و بقیه نقره خواهد بود.
- **مادهٔ دهم:** نشان درجهٔ سوم به‌عینه مثل دو درجهٔ دیگر است، مگر اینکه فلز آن تماماً با نقره خواهد بود.
- **مادهٔ یازدهم:** نشان درجهٔ اول فقط دارای یک روزت [نوار] خواهد بود که رنگ نوار را خواهد داشت و نوار هر سه درجه قرمز خواهد بود.

فصل چهارم: در شرایط اعطای نشان علمی

- **مادهٔ دوازدهم:** نشان درجهٔ سوم به‌اشخاص ذیل اعطا می‌شود:
 ۱. رؤسا و ناظمین و معلمین مدارس متوسطه، بعد از هشت سال خدمت.
 ۲. اعضای هیئت رئیسه و معلمین مدارس عالیه و مدرسین منقول و معقول و ادبیات عالیه، بعد از پنج سال خدمت و تعلیم.
 ۳. مدیران و ناظمین و معلمین مدارس ابتدایی، بعد از ده سال از اخذ مدال درجه اول با ادامهٔ خدمت در مدت ده سال.
- **مادهٔ سیزدهم:** نشان درجهٔ دوم به‌اشخاص فوق‌الذکر، پنج سال بعد از اخذ درجهٔ سوم، با مداومت در خدمت اعطا می‌شود.
- **مادهٔ چهاردهم:** نشان درجهٔ اول به‌اشخاص فوق‌الذکر، پنج سال بعد از اخذ درجهٔ دوم، با مداومت در خدمت اعطا می‌شود.
- **مادهٔ پانزدهم:** نشان علمی از هر درجه که مقتضی باشد، به‌اشخاص ذیل اعطا می‌شود:
 ۱. مصنفین و مؤلفین کتب عام‌المنفعه علمی و ادبی؛
 ۲. بانیان مؤسسات عام‌المنفعه، از قبیل مریضخانه و مدرسه و کتابخانه و غیرها یا کسانی که برای انجام مؤسسات مزبوره مبلغ معتناهی مخارج کرده باشند.
 ۳. کاشفین و مخترعین و اشخاصی که در یکی از صنایع مستظرفه، مقام عالی را احراز کرده باشند.

۴. اعضای ادارات دولتی که خدمات شایان به معارف کرده باشند.

۵. اتباع خارجه که خدمات نمایانی به مملکت ایران یا نبوغ بشر نموده باشند.

● **ماده شانزدهم:** اعطای مدال و نشان علمی به تقاضای اشخاص یا پیشنهاد وزیر معارف خواهد بود.

● **ماده هفدهم:** به موجب فقره شانزدهم ماده دوازدهم قانون شورای عالی معارف، تصویب اعطای مدال و نشان علمی مطابق این نظامنامه از وظایف مختصه شورای عالی معارف است.

● **ماده هجدهم:** وزیر معارف مأمور اجرای این نظامنامه است.

البته بعدها در چندین مرحله در این نظامنامه اصلاحاتی به عمل آمد. از جمله تصمیم گرفته شد در شکل نشان علمی درجه اول تغییری داده شود. به این ترتیب که شیروخورشید وسط نشان به صورت ایستاده حک شود (جلسه ۳۰۸، مورخ ۱۳۰۳/۳/۲۰). تغییری مشابه هم در ده سال بعد صورت گرفت، یعنی تاج جایگزین شیروخورشید شد (جلسه ۳۲۵، مورخ ۱۳۱۴/۱۱/۲۱). همچنین در سالهای نخست سلطنت پهلوی دوم، کمیسیونی با عنوان «کمیسیون تجدیدنظر در آییننامه نشان و مدال» تشکیل شد. از جمله پیشنهادهای این کمیسیون تقسیم طرحهای نشانهای اعطایی به چهار دسته بود: دانش، فرهنگ، هنر و سپاس (جلسه ۵۲۱، مورخ ۱۳۲۴/۴/۹).

خوشبختانه در یکی از منابع، تصویبهای دو نوع مدال فرهنگی آمدهاند. تصویبهای این دو مدال با برخی از ویژگیهای مطرح شده در مصوبات شورا همخوانی دارند. از این رو عیناً عکس آنها الصاق می شود (شهنامپور، ۱۳۸۵: ۶۱). نکتهای که درباره اعطای این مدالها درخور توجه به نظر می رسد، این است که دریافت آنها برای اشخاص بهره مادی خاصی نداشت، ولی از نظر معنوی حائز اعتبار و ارزش بود. در واقع نوعی تشویق و تقدیر از برگزیدگان عرصه های فرهنگی کشور تلقی می شد.

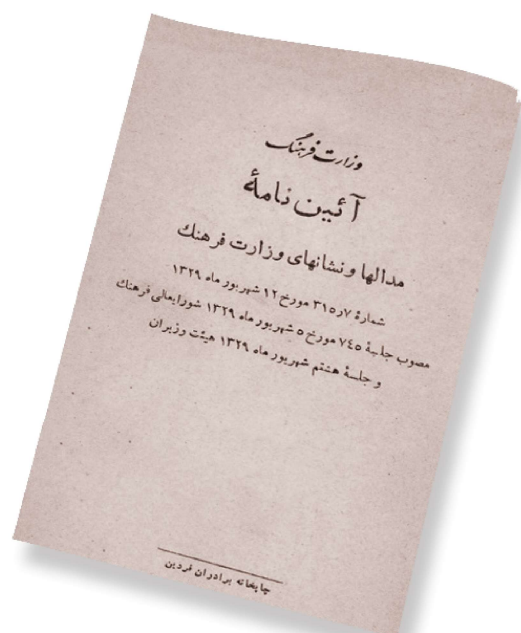
در پایان پیشنهاد می شود این سنت حسنه که البته مبنای قانونی و حقوقی آن نیز از میراث شورای عالی معارف به یادگار مانده، دوباره در شورای عالی آموزش و پرورش مورد توجه و عمل قرار گیرد و با تدوین و تصویب آییننامه ای به برگزیدگان علمی آموزش و پرورش نشان و مدالهای علمی اعطا شود؛ باشد که این اقدام نقش و جایگاه تاریخی شورای عالی آموزش و پرورش را ارتقا دهد!

اسامی برخی از اشخاص دریافت‌کنندهٔ نشان (طبق مصوبات شورا)

ردیف	نام و نام خانوادگی	درجهٔ علمی نشان	مناسبت	توضیحات	شمارهٔ جلسه	تاریخ جلسه
۱	رشید یاسمی	نشان درجهٔ سوم			۲۵	۱۳۰۴/۳/۲۰
۲	سکینه خانم	مدال درجهٔ دوم	مدیره مدرسهٔ عفتیهٔ دولتی شیراز		۲۷	۱۳۰۴/۴/۲۴
۳	طوبی خانم	مدال درجهٔ دوم	مدیره مدرسهٔ ناموس		۳۵	۱۳۰۴/۸/۱۸
۴	مینورسکی، معلم السنهٔ شرقی پاریس	درجهٔ اول علمی	تألیف کتاب تاریخ میانهٔ ایران	خدمت به معارف ایران	۱۵۸	۱۳۰۸/۱۱/۱۵
۵	پروفسور پوپ آمریکایی	نشان علمی درجهٔ اول			۱۷۹	۱۳۱۰/۲/۹
۶	رابیندرانات تاگور	نشان علمی از درجهٔ اول			۲۱۶	۱۳۱۱/۲/۱۳
۷	آلفرد فوشه	نشان علمی درجهٔ اول	عضو انستیتو فرانسه		۲۴۸	۱۳۱۲/۸/۳
۸	پل پلینو (پلیتو؟)	نشان علمی درجهٔ اول	عضو انستیتو فرانسه		۲۴۸	۱۳۱۲/۸/۳
۹	سیلون لوی	نشان علمی درجهٔ اول	معلم محترم کلردو فرانسه		۲۴۸	۱۳۱۲/۸/۳
۱۰	رنه گروسه	نشان علمی درجهٔ دوم	معاون ریاست موزهٔ گیمره		۲۴۸	۱۳۱۲/۸/۳
۱۱	سعید نفیسی	نشان علمی درجهٔ اول	استاد دانش‌سرای عالی		۳۸۷	۱۳۱۷/۱۱/۲۵
۱۲	سیدمحمد محیط طباطبایی	قطعه نشان دوم علمی	مدیر مجلهٔ رسمی آموزش و پرورش		۳۹۸	۱۳۱۸/۷/۳

ردیف	نام خانوادگی و نام و	درجه علمی نشان	مناسبت	توضیحات	شماره جلسه	تاریخ جلسه
۱۳	لطف‌الله هنرفر	مدال اول علمی	شاگرد اول رشته تاریخ و جغرافیا دانش سرا		۴۳۳	۱۳۲۰/۹/۱۸
۱۴	پرفسور هنری ماسه	نشان دانش درجه اول	ایران شناس معروف		۶۷۲	۱۳۲۷/۱۱/۲
۱۵	یان ریپگا	نشان دانش درجه اول	استاد ادبیات دانشگاه پراگ	تحقیقات ادبی با عنوان تاریخ ادبیات ایران	۶۷۲	۱۳۲۷/۱۱/۲
۱۶	رضا جعفری	نشان فرهنگ درجه دوم	رئیس اداره فرهنگ تهران		۶۷۲	۱۳۲۷/۱۱/۲
۱۷	سیدعلی میرافضلی	نشان فرهنگ درجه دوم	دبیر ادبیات دبیرستان‌ها		۶۷۲	۱۳۲۷/۱۱/۲
۱۸	دکتر طه حسین	نشان فرهنگ از درجه اول	وزیر فرهنگ مصر	خدمات شایان به عالم علم و ادب و همچنین تألیفات نفیس	۷۶۰	۱۳۲۹/۹/۲۶
۱۹	فرخ سعیدی	نشان فرهنگ از درجه اول	دانشجوی ایرانی مقیم آمریکا	موفقیت شایان توجه در کسب تحصیلات عالی	۷۶۱	۱۳۲۹/۱۰/۴
۲۰	حسین نصر	نشان فرهنگ از درجه اول	دانشجوی ایرانی مقیم آمریکا	موفقیت شایان توجه در کسب تحصیلات عالی	۷۶۱	۱۳۲۹/۱۰/۴
۲۱	خانم وین چستر	نشان درجه اول سیاس	مؤلف کتاب زنان مشهور ایران		۸۹۷	۱۳۳۶/۱۰/۲۴
۲۲	رومن گیرشمن	نشان درجه اول سیاس	ریاست هیئت علمی حفاری و مطالعات علمی در شوش		۹۰۲	۱۳۳۴/۲/۱۹

ردیف	نام و نام خانوادگی	درجهٔ علمی نشان	مناسبت	توضیحات	شمارهٔ جلسه	تاریخ جلسه
۲۳	ویلیام فولر	نشان درجهٔ اول سپاس	رئیس بنیاد خاور نزدیک	به پاس خدمات فرهنگی	۱۰۷۵	۴۳/۳/۳۱
۲۴	ابراهیم باستانی پاریزی	نشان فرهنگ درجهٔ اول	استاد دانشکده ادبیات و علوم انسانی	به واسطه خدمات فرهنگی	۱۵۵	۱۳۵۴/۱۰/۲۱

منابع

۱. آرشیو شورای عالی آموزش و پرورش، صورت مذاکرات شورای عالی معارف/ فرهنگ/ آموزش و پرورش.
۲. لوح قانون، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مصوبات دورهٔ چهارم مجلس شورای ملی، قانون شورای عالی معارف، مورخ ۲۰ حوت [اسفند] ۱۳۰۰. در فصل دوم این قانون، ۱۹ وظیفه برای شورای عالی معارف تعیین و تصویب شده است.
۳. آرشیو مرکز اسناد شورای عالی آموزش و پرورش، شمارهٔ بازیابی ۶۰۰، جلسهٔ ۱۲، مورخ ۱۳۰۱/۱۰/۱۷، مصوبهٔ نظامنامهٔ اعطای نشان علمی.
۴. شهنام پور، منوچهر، مدالها و یادبودها (قاجار و پهلوی)، تبریز، نشر اختر، ۱۳۸۵